د کابل پوهنـــتون د ټولنيزو علومو علمي- څېړنيزه مجله
مجـــــله علمی- تحقیقی علوم اجتماعی پوهنتون کابل
Journal of Social Sciences - Kabul University
e-ISSN: 3078-557X P-ISSN: 3078-6657

په اسلامي شريعت کې د ځارويو حقونه

پوهنوال سيدابوبکر هاشمي

اسلامي ثقافت ډيپارټمنټ، شرعياتو پوهنځی، کابل پوهنتون، کابل، افغانستان

Email: abubak_hashimi@yahoo.com

لنډيز

دا څېړنه د اسلام له نظره د ځارويو حقونه روښانه کوي. د قرآن، حديث او فقهي اصولو پر بنسټ د هغوی ساتنې، پالنې او درناوي ته اشاره کوي. دا څېړنه د توصيفي او تحليلي ميتودونو له لارې ترسره شوې، چې اسلامي نصوص، فقهي منابع او د علماوو نظريات پکې شامل دي. اسلام ځارويو ته ځانګړي حقونه ورکړي، د هغوی د خوراک، څښاك او استوګنې خيال ساتل لازم ګڼي، ظلم منع کوي او له هغوی سره د مهربانۍ توصيه کوي. د قربانۍ، ښکار او کار لپاره د ځارويو کارونې ته هم شرعي حدود ټاکل شوي دي. د ځارويو د حقوقو رعايت نه يوازې د اسلامي اخلاقو برخه ده، بلکې د چاپېريال ساتنې، بشردوستۍ او ټولنيز عدالت لپاره هم اړين دی. د اسلام په رڼا کې ځارويو ته درناوی، عدالت او رحمت توصيه کوي او دا اصول بايد په معاصر ژوند کې عملي شي او ځارويو باندې ظلم و نه شي.

کليدی اصطلاحات: ځاروي؛ حقونه؛ چاپېريال؛ قرباني؛ طبيعت

Animal Rights in Islamic Law

Sayed Abubaker Hashimi

Department of Islamic Culture, Faculty of Shriah, University of Kabul, Kabul Afghanistan

Email: abubak_hashimi@yahoo.com

Abstract

This research highlights the rights of animals from an Islamic perspective, emphasizing their protection, care, and respect based on the Quran, Hadith, and Islamic jurisprudential principles. The study employs descriptive and analytical methods, including Islamic texts, jurisprudential sources, and opinions of scholars. Islam grants specific rights to animals, making it obligatory to provide them with food, water, and shelter while prohibiting cruelty and encouraging kindness. There are also established Shariah guidelines for using animals for sacrifice, hunting, and labour. Observing animal rights is not only a part of Islamic ethics but also essential for environmental protection, humanitarian values, and social justice. Islam advocates respect, justice, and mercy toward animals, and these principles should be implemented in modern life to prevent cruelty toward them.

Keywords: Animal; Environment; Nature; Rights; Sacrifice

ارجاع: هاشـــمی، س. ا. (۱۴۰۳). په اســـلامي شريعت کې د ځارويو حقونه. *د کابل پوهنتون د ټولنيزو علومو علمي- څېړنيزه*۷(۴). ۱۵۵-۱۶۹. https://doi.org/10.62810/jss.v7i4.178

سریزه

الحمد لله رب العالمین والصلاة والسلام علی خیر خلقه محمد وعلی آله و صحبه اجمین اما بعد:

اسلام د ځارویو د حقوقو په اړه پراخې او روښانه لارښوونې لري. ځاروي د الله تعالی مخلوقات دي او انسان ته امر شوی، چې له هغوی سره په مهربانۍ، شفقت او عدل چلند وکړي. اسلام نه یوازې دا چې د ځارویو د ښېګڼې توصیه کوي، بلکې د هغوی د ازارولو، لوږې، تشدد او بې ځایه وژل منع کوي.

حضرت محمد ﷺ د ځارویو حقونو ته ځانګړې اهمیت ورکاوه او د هغوی سره د ناسم چلند سخت مذمت یې کړی دی. هغه وفرمایل:[عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قُلْنَا: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَلَنَا أَجْرٌ فِي الْبَهَائِمِ؟ قَالَ: «نَعَمْ فِي كُلِّ ذَاتِ كَبِدٍ رَطْبٍ أَجْرٌ»](ابو عوانه الاسفرائیني.۱۹۹۸م.ج۲ ص ۳٦۷). ژباړه: ابو هریره رضي الله عنه روایت کوي، موږ وویل: ای د الله رسوله! ایا موږ ته د ځارویو په پاللو کې اجر شته؟ هغه وویل هو! په هر ژوندي ساه لرونکي(ژوي) باندې احسان کې اجر او ثواب شته.

دا حدیث د ځارویو د حقونو ارزښت څرګندوي. اسلام موږ ته امر کوي، چې د هر ژوندي مخلوق سره رحم او نرمي وکړو. که یو څوک ځاروي ته خواړه او اوبه ورکوي یا د هغه اړتیاوې پوره کوي، نو د الله تعالی له لوري ورته اجر ورکول کیږي. دا حدیث د اسلام د رحمت او عدالت ښکاره بېلګه ده، چې یوازې انسانان نه، بلکې ټول مخلوقات پکې شامل دي." . موږ وویل: ای د الله رسوله! ایا موږ ته د ځارویو په پاللو کې اجر شته؟ هغه وویل هو! په هر ژوندي ساه لرونکي(ژوي) باندې احسان کې اجر او ثواب شته

په فقهې کتابونو کې د ځارویو د کارولو، ښکار، قربانۍ او حتی د هغوی د حقونو تر پښو لاندې کولو د ګناهونو تفصیل شوی دی. اسلام د رفق او نرمۍ دین دی او د انسانانو ترڅنګ، د ځارویو حقونه هم په جدي ډول تضمینوي، ترڅو په ټولنه کې د عدالت او رحم اصول پلي شي.

د څېړنې ستونزه

د دغې څېړنې اصلي ستونزه دا ده، چې ډېری خلک د ځارویو د حقونو په اړه کافي معلومات نه لري، معلومات هو لري؛ خو په بشپړه توګه یې له پامه غورځوي. د دې ناپوهۍ له امله د ځارویو اړتیاوې لکه خواړه، سرپناه او روغتیا، تر ډېره نه مراعات کیږي او ډېری ناپوهان ورسره ناوړه چلند کوي. هغوی که د ځارویو حقونه، کوم چې اسلام ورکړي مطالعه کړي نو ځاروي به د هغوی له ناوره چلند څخه نجات پیدا کړي.

د څېړنې ارزښت

د ژارويو حقونه د انسانيت د بنسټيزو ارزښتونو يوه مهمه برخه جوړوي. د دې موضوع څېړنه د ټولنيز، اخلاقي، علمي او مذهبي اړخونو له مخې ډير اهميت لري. دا د انساني كرامت، ټولنيز پرمختګ او د طبيعي نړۍ د ساتنې لپاره يوه اړينه هڅه ده. د څېړنې په پايله كې انسان كولای شي له ژارويو سره په مهربانۍ چلند وكړي او د هغوی حقونه په ښه ډول مراعات كړي.

د څېړنې د غوراوي لاملونه

۱. دغه موضوع مې ځكه وټاكله، چې خلك د ژارويو د حقونو په هكله پوهاوی پيدا كړي. خلك پوی شي چې د ژارويو سره نرمي د انسان د شخصيت او اخلاقو ښكارندويي كوي. يو مهربان انسان به نه يوازې د ژارويو، بلكې د ټولنې ټولو غړو سره ښه چلند كوي، نو ځكه مې دغه موضوع وټاكله.

۲. دغه موضوع د معاصرې نړۍ اړتيا ده. په اوسني عصر كې خلك په ژارويو ډير ظلمونه كوي. د دې موضوع حل يوازې په اسلام كې دی. نو له دې كبله مې دغه موضوع وڅېړله.

د څېړنې پوښتنې

اصلي پوښتنه

د اسلامي شريعت په رڼا كې ژارويو ته بايد كوم اساسي حقونه وركړل شي؟

فرعي پوښتنې

۱. د ژارويو سره بايد څنګه چلند وشي؟

۲. اسلام د ژارويو په هكله څه نظر لري؟

۳. د انسان لپاره د ژارويو ګټه څه ده؟

٤. د انسان كوم تصرفات له ژارويو سره منع دي؟

د څېړنې موخې

۱. د اسلام په رڼا كې ژارويو ته د وركړ شويو حقونو پيژندنه؛

۲. د ژارويو د حقونو په هكله د عامه پوهاوي لوړول؛

۳. د ژارويو حقونه رعايت شي، ظلم او ناوړه چلند ورسره ونه شي؛

د څېړنې مخينه

د ژارويو د حقونو مفكوره لرغونی تاريخ لري او په بېلا بېلو دورو كې يې د مذهبي او علمي افكارو په رڼا كې وده كړې ده. د دې موضوع مخينه د انساني اخلاقو او طبيعت كې د همغږۍ په هڅو كې ريښه

لري. په قرآن کریم او نبوي احادیثو کې د څارویو حقونه ذکر شوي دي، چې په اوسني عصر کې هم په دې هکله کتابونه لیکل شوي دي، چې د بېلګې په توګه د دریو کتابونو یادونه کوم.

۱. حقوق الحيوان فی الاسلام، چې محمد علی البار یې مؤلف دی. مؤلف په دې کتاب کې د څارویو استوګن ځایونه، تغذیې او روغتیا ساتنې لپاره عملي تدابیر وړاندې کړی دي.

۲. الرفق بالحيوان في الشريعة الاسلامية، چې مؤلف یې محمد ابراهیم الحمد دی. مؤلف په دې کتاب کې د څارویو د حقونو په اړه د ټولنې د پوهاوی زیاتول او د څارویو د ښه ژوند لپاره د مثبتو عادتونه رواجول څېړلي دي.

۳. الرفق بالحيوان في الشريعة الاسلامية:، چې مؤلف یې دکتور عبدالعزیز بن عبدالله دی. دا کتاب د اسلام د مهرباني او عدالت اصول روښانه کوي، چې څرنګه باید د څارویو سره ښه چلند وشي او د هغوی د حقونو ساتنه ولې ضروري ده.

دا کتابونه په عربي ژبه دي، خو په پښتو ژبه ما کوم داسې کتاب پیدا نه کړ، چې په دې اړه معلومات پکې راغلي وي؛ نو ومې غوښتل چې په دې هکله څېړنه وکړم، ترڅو زمونږ د وطن خلك پوه شي چې اسلام څارویو ته په ښه نظر ګوري او هغوی د طبیعت ښکلا ګڼي.

څېړندود

په دې څېړنه کې له توصیفي او تحلیلي میتودونو څخه د قرآن، احادیث او فقهاوو نظرونو په رڼا کې کار اخیستل شوی دی.

د څېړنې پلان

دا څېړنه د څارویو د حقونو او په هغوی باندې د نرمۍ په اړه لیکل کیږي، چې ډېر ښه مطالب لري، په لومړي مبحث کې د شریعت نرمي او رفق تر څېړنې لاندې نیول شوی دی او په دویم مبحث کې د قرآني ایاتو او نبوي احادیثو په رڼا کې د څارویو حقونه شرح شوي دي او په دریم مبحث کې د قرآن آیتونو په رڼا کې د څارویو ارزښت تربحث لاندې نیول شوی او په څلورم مبحث کې د اسلام لخوا د څارویو سره د ځینو ممنوعو تصرفاتو تحریم تر عنوان لاندې موضوع څېړل شوې ده. په پینځم مبحث کې، د څارویو سره د حق د ناسم استعمال تحریم موضوع شرحه روښانه شوې او په شپږم مبحث کې، د سوارۍ په حق کې بې ځایه سختي او د هغې اسلامي قیودات شرحه شوې. په دې څېړنه کې له توصیفي، تحلیلي میتودونو څخه کار اخیستل شوی دی.

نرمي او رفق یو اسلامي اصل دی

دغه مبحث څلور مطلبونه لري او دا خبره روښانه کوي، چې اسلام په اصل کې د نرمۍ او شفقت دین دی.

الله جل جلاله نرمي خوښوي

اسلام په ټولو چارو کې د نرمۍ او مهربانۍ اصول شامل کړي، چې دا د مؤمن ځانګړتیا او د ایمان د څواک نښه ګڼل کیږي. نرمي او نیک چلند د کارونو ښکلا جوړوي او د هغې نه شتون د چارو عیب ګڼل کیږي. .الله جل جلاله رفق او نرمي خوښوي.

رسول الله ﷺ فرمایلي دي: [إِنَّ اللَّهَ رَفِيقٌ يُحِبُّ الرِّفْقَ فِي الأَمْرِ كُلِّهِ] (البخاري. ١٤٢٢. ج٩ ص ١٦.)

ژباړه: بېشکه الله نرم (مهربان) دی او په ټولو کارونو کې نرمۍ خوښوي.په صحیح مسلم کې بله روایت داسې دی:

[إِنَّ اللَّهَ رَفِيقٌ يُحِبُّ الرِّفْقَ، وَيُعْطِي عَلَى الرِّفْقِ مَا لاَ يُعْطِي عَلَى الْعُنْفِ وَمَا لاَ يُعْطِي عَلَى سِوَاهُ.] (مسلم. ب ت. ج۴ ص ۲۰۰۳).

ژباړه : بېشکه الله نرم دی، نرمۍ خوښوي او په نرمۍ باندې داسې اجر ورکوي چې په سختۍ یا نورو طریقو یې نه ورکوي.

نرمي د هر کار ښکلا ده

حضرت عایشه رضی الله عنها روایت کوي چې رسول الله ﷺ وفرمایل:[إِنَّ الرِّفْقَ لاَ يَكُونُ فِي شَيْءٍ إِلاَّ زَانَهُ، وَلاَ يُنْزَعُ مِنْ شَيْءٍ إِلاَّ شَانَهُ] (النیسابوري. ۲۰۰۳م. ج٤ ص ۲۰۰٤) .

ژباړه: نرمي په هر شي کې چې وي هغه ښکلی کوي او که له یو شي څخه واخیستل شي، هغه بد ښکاري.

نرمې د خیر نښه ده

څوک چې په خپلو کارونو کې له نرمۍ څخه کار اخلي، الله پاک هغه ته خیر ور په نصیب کوي.

حضرت ابو درداء رضی الله عنه روایت کوي چې رسول الله ﷺ وفرمایل:

[مَنْ أُعْطِيَ حَظَّهُ مِنَ الرِّفْقِ، فَقَدْ أُعْطِيَ حَظَّهُ مِنَ الْخَيْرِ، وَمَنْ مُنِعَ [ص:٤٢] حَظَّهُ مِنَ الرِّفْقِ، مُنِعَ حَظَّهُ مِنَ الْخَيْرِ] (ابوبکر ابن ابی شیبه. ۱۹۹۷. ج۱ ص ۴۱.).

ژباړه : هغه چاته چې د نرمۍ برخه ورکړل شي، نو د خیر برخه ورکړل شوې ده او څوک چې له نرمۍ بې برخې شي، هغه له خیر څخه بې برخې شوی دی.

په نرمۍ کې خیر ده

حضرت عبدالله بن مسعود رضی الله عنه روایت کوي چې رسول الله ﷺ وفرمایل:[الرِّفْقُ يُمْنٌ، وَالْخُرْقُ شُؤْمٌ](التقي الهندي.۱۹۸۱. ج۳. ص ۵۱).

ژباړه: نرمي خير دی او سختي شومه ده.

د پورتني احاديثو په رڼا کې څرګندېږي چې نرمي د اسلام يو اساسي اصل دی. د الله تعالی او د رسول الله ﷺ خوښي په نرمۍ، ښه چلند او د نورو سره په مهربانۍ کې ده. هر هغه څوک چې نرم وي، هغه ته د خير ډېرې دروازې پرانيستل کېږي

د اسلام نظر د څارويو په اړه. دغه مبحث په درې مطالبو کې شرح کيږي.

اسلام څارويو ته په ښه سترګه ګوري

اسلام د څارويو نړۍ ته په يوه عملي او واقعي نظر ګوري، چې د دوی اهميت، د انسان لپاره ګټې او د کايناتو په رغونه کې د هغوی مرسته څرګندوي. څاروي په اسلامي فکر او شريعت کې مهم ځای لري، چې د قرآني سورتونو له نومونو څخه هم ښکاري. په قرآن کريم کې ځينې سورتونه د څارويو په نوم نومول شوي دي، لکه: البقره، الأنعام، النحل، النمل، العنکبوت او الفيل.

اسلام د څارويو ارزښت بيانوي

قرآن کريم نه يوازې د څارويو اهميت او ګټې څرګندوي، بلکې د هغوی عزت او ارزښت هم بيانوي او د انسان ترڅنګ يې د هغوی ځای ټاکلی دی.

په سورة النحل کې الله تعالی د څارويو د اهميت په اړه فرمايي: [وَالأَنْعَامَ خَلَقَهَا لَكُمْ فِيهَا دِفْءٌ وَمَنَافِعُ وَمِنْهَا تَأْكُلُونَ، وَلَكُمْ فِيهَا جَمَالٌ حِينَ تُرِيحُونَ وَحِينَ تَسْرَحُونَ، وَتَحْمِلُ أَثْقَالَكُمْ إِلَى بَلَدٍ لَمْ تَكُونُوا بَالِغِيهِ إِلَّا بِشِقِّ الأَنْفُسِ إِنَّ رَبَّكُمْ لَرَءُوفٌ رَحِيمٌ، وَالْخَيْلَ وَالْبِغَالَ وَالْحَمِيرَ لِتَرْكَبُوهَا وَزِينَةً وَيَخْلُقُ مَا لَا تَعْلَمُونَ] (سورة النحل، آيتونه ۸-۵).

ژباړه: څاروي يې ستاسې لپاره پيدا کړل، چې په هغو کې ګرمۍ (پيدا کولو) وسيلې، نورې ګټې او ستاسو خوراک دی. ستاسو لپاره په هغو کې ښکلا ده، کله چې تاسو هغوی ته ارام ورکوئ او کله چې څرځای ته يې بوزئ. همدغه څاروي ستاسې درانه بارونه هغو ځايونو ته رسوي چې له دوی پرته يې د ځانونو په کړاو او ربړولو سره رسولای شئ. بېشکه ستاسو رب ډېر مهربان او رحم کوونکی دی. اسونه، کچر او خره يې پيدا کړل، چې پرې سپاره شئ او ستاسو لپاره ښکلا ده او هغه څه پيدا کوي چې تاسو پرې نه پوهېږئ.

په اسلام کې د ځينو څارويو ستاينه

اسلام د ځينو څارويو ستاينه کړې ده، د هغوی د ځانګړو ګټو او ستايلو وړ صفاتو له امله يې د هغوی سره ښه چلند کول واجب بللي دي. په دې اړه لاندې احاديث او توضيحات وړاندې کېږي:

د اسونو فضیلت

رسول الله ﷺ فرمایلي دي:[الْخَيْلُ مَعْقُودٌ بِنَوَاصِيهَا الْخَيْرُ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ] (الطیالسي.۱۹۹۹. ج ۲ ص ۳۸۵). ژباړه: د اسونو په تندي کې د قیامت تر ورځې پورې خیر تړلی دی.

بل روایت نورو زیاتونو سره راغلي:[وَالْإِبِلُ عِزٌّ لِأَهْلِهَا، وَالْغَنَمُ بَرَكَةٌ] (العبسي. ۱۹۹۷م).

ژباړ: اوښان د خپل خاوند لپاره عزت دي او وزې برکت دي (ابن حجر، جلد ٦، صفحه ۳۹۵).

د چرګ ستاینه

رسول الله ﷺ فرمایلي دي:[لاَ تَسُبُّوا الدِّيكَ، فَإِنَّهُ يُوقِظُ لِلصَّلاَةِ](الطبرانې. ب ت. چلد ۵ ص ۳۴۰).

ژباړه: د چرګانو بد مه وایئ، ځکه هغه د لمانځه لپاره خلك راویښوي.

د اسونو اهمیت: په اسلام کې د اسونو ځای لوړ ګڼل شوی دی، ځکه دوی د جګړو، سفرونو او خیر رسولو وسیله دي. د اوښانو عزت: اوښان د صحرا د خلکو د بدن پیاوړتیا اود سفرونو لپاره ځانګړی حیثیت لري. د وزو برکت: وزې د خوراك، شیدو او نورو ګټو له کبله برکت بلل شوې دي. د چرګانو بد ویل منع دي، ځکه

هغوی د عبادت لپاره خلك راویښوي.

د ځارویو سره نرمي د الله جل جلاله عبادت دی

اسلام په دې ټینګار کوي چې د ځارویو سره نرمي کول او ښه چلند کول د عبادت یوه بڼه ده، چې ځینې وختونه د لویو انعامونو او د مغفرت قوي اسبابو ته رسېږي.

رسول الله ﷺ فرمایلي دي:[بَيْنَمَا رَجُلٌ يَمْشِي فِي طَرِيقٍ اشْتَدَّ عَلَيْهِ الْحَرُّ، فَوَجَدَ بِئْرًا فَنَزَلَ فِيهَا فَشَرِبَ، ثُمَّ خَرَجَ، فَإِذَا كَلْبٌ يَلْهَثُ يَأْكُلُ الثَّرَى مِنَ الْعَطَشِ، فَقَالَ الرَّجُلُ: لَقَدْ بَلَغَ هَذَا الْكَلْبُ مِنَ الْعَطَشِ مِثْلَ الَّذِي كَانَ بَلَغَ مِنِّي، فَنَزَلَ فِي الْبِئْرِ فَمَلأَ خُفَّهُ مَاءً، ثُمَّ أَمْسَكَهُ بِفِيهِ حَتَّى رَقِيَ، فَسَقَى الْكَلْبَ، فَشَكَرَ اللَّهُ لَهُ فَغَفَرَ لَهُ، قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ لَنَا فِي الْبَهَائِمِ أَجْرًا؟ قَالَ: فِي كُلِّ كَبِدٍ رَطْبَةٍ أَجْرٌ](البخاري. ۱٤۲۲ه ق. ج۳ ص ۱۳۲).

ژباړه: یو سړی په لاره روان و، سخته ګرمي پرې راغله، نو یوه څاه یې پیدا کړه، ورښکته شو او اوبه یې وڅښلې. کله چې بیرته راووت، ویې لیدل چې یو سپۍ ساه وهي او له تندې څخه لمده خاوره خوري. هغه سړي وویل:" دغه سپی هم د داسې تندې سره مخ دی لکه چې زه وم." نو خپل بوټ یې د اوبو څخه ډک کړ، په خوله کې یې ونیوه، بیرته راوخوت او سپي ته یې اوبه ورکړې. الله تعالی د ده دا عمل خوښ کړ او بښنه یې ورته وکړه. اصحابو وپوښتل: ای د الله رسوله! ایا موږ ته د ځارویو په پاللو کې اجر شته؟ هغه وویل هو! په هر ژوندي ساه لرونکي(ژوي) باندې احسان کې اجر او ثواب شته.

تړې سپي ته اوبه ورکول د ګناه د بښنې سبب کيږي

رسول الله ﷺ فرمايلي دي:[إِنَّ امْرَأَةً بَغِيًّا رَأَتْ كَلْبًا فِي يَوْمٍ حَارٍ يَطِيفُ بِبِئْرٍ قَدْ أَدْلَعَ لِسَانَهُ مِنَ الْعَطَشِ، فَنَزَعَتْ لَهُ بِمُوقِهَا، فَغَفَرَ لَهَا] ژباړه : يوې فاحشې ښځې په ګرمه ورځ کې يو سپی وليد، چې د ډېرې تندې له کبله د يوې څا په څنګ کې ګرځېده او ژبه يې راوتلې وه، هغې خپل (بوټ) واخېست او هغه ته يې اوبه ورکړې، نو الله تعالی هغه ښځه وبښله (التميمي، الموصلي.۱۹۸٤. ج ۱۰ ص ٤۲۳) (النووي.۱۳۹۲. ج١٤، ۲٤۲).

انسان کولی شي د ځارويو سره د نرمۍ او ښه چلند له لارې د الله له لورې انعام ترلاسه کړي.

حتی د ځارويو د تندې او اړتيا په حالت کې د هغوی سره مرسته کول د اسلام له مخې عبادت ګڼل کيږي. د فاحشې ښځې ګناه ځکه وبښل شوه، چې هغې له يوه سپي سره مرسته وکړه.

د اسلام لخوا د ځارويو سره د ځينو ممنوعه تصرفاتو تحريم

اسلام په ځارويو کې د ځينو بدو او غير شرعي تصرفاتو پر وړاندې سخت دريځ لري؛ لکه د هغوی ځورول، بې ګټې وژل او د هغوی په خپل منځ کې په جګړو اچول. داسې اعمال د اسلام له نظره ګناه ګڼل کيږي او د سزا وړ دي. رسول الله ﷺ د دې موضوع په اړه لاندې حديثونه د ويلي دی:

د ځارويو له جنګ اچونې څخه منعه

اسلام د ځارويو جنګول او يو د بل په ضد تحريکول منع کړي دي.

رسول الله ﷺ فرمايلي دي :[نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ التَّحْرِيشِ بَيْنَ الْبَهَائِمِ] (لسجستاني. ب ت. ج۳. ص ۲۶). ژباړه: رسول الله ﷺ د ځارويو جنګول منع کړي.

د ځارويو د بچيو سره لوبې

د ځارويو بچيو سره بايد بې ځايه لوبې ونه شي. ځينې خلك د مرغانو پچي نيسي بيا يې کوچنيو ماشومانو ته په لاس کې ورکوي، هغوی يې ځوروي او په دې سره د هغوي ميندې هم ځوريږي. رسول الله صلی الله عليه وسلم له دې کار څخه منع کړې ده.

[مَن فَجَعَ هَذِهِ بِولَدِهَا؟ رُدُّوا وَلَدَهَا إِلَيْهَا] (السجستاني. ب ت. ج ۳ ص ۵۵). ژباړه:څوك دی، چې د دې مور له ماشوم سره بې رحمه چلند کوي؟ خپل ماشوم هغې ته بيرته ورکړئ.

د چوغکې يعنی د مرغی بې ګټې وژنه

رسول الله ﷺ فرمايلي دي: [مَن قَتَلَ عُصْفُوراً عَبَثًا عَجَّ إِلَى اللَّهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يَقُولُ: يَا رَبِّ إِنَّ فُلَانًا قَتَلَنِي عَبَثًا وَلَمْ يَقْتُلْنِي لِمَنْفَعَةٍ](احمد بن حنبل. ب ت.ج ۳۲ ص ۲۲۰).

ژباړه: څوك چې يوه چوغکه بې ګټې وژني، هغه به په قيامت کې د الله حضور ته ورشي او وبه وايي: "يا ربه! هغه کس بې ګټې وژلې يم، د کوم منفعت لپاره يې نه يم وژلې.

د ځارويو د نښه ګرځولو څخه منعه

ځيني خلك د نښې پخولو لپاره مارغان خوشې کوي او بيا يې په هوا کې پرې ډزې کوي يا يو حيوان تړي او بيا له لرې مسافې پرې ډزې کوي. رسول الله ﷺ فرمايلي دي:[لَعَنَ اللَّهُ مَنْ اتَّخَذَ شَيْئًا فِيهِ رُوحٌ غَرَضًا](الترمذي. ۱۹۷۵م ج٤ ص ۷۲).

ژباړه :(الله تعالى هغه کسان لعنت کوي چې د ژونديو موجوداتو له جسد څخه د هدف په توګه استفاده کوي.

د ځارويو سره نرمي او درناوی د اسلام بنستيزه لاربنوونه ده چې د ځارويو سره بايد په نرمه او مهربانه توګه چلند وشي، که څه هم هغوی ښکار يا کارګران وي.

د ځارويو د ناسمې کارونې څخه منعه

اسلام انسانانوته دا حق ورکړی، چې د ځارويو څخه ګټه واخلي، خو داحق بايد په مشروع ډول وي. که دا حق په ناسم ډول وکارول شي، نو اسلام هغه منع کړی دی. د اسلام په متونو کې د ذبح کولو په اړه ځانګړې لاربنوونې راغلې دي، چې تفصيل يې په لاندې ډول دی.

د ذبح کولو د حق په ناسم استعمال کې تحريم

اسلام انسانانو ته د ځارويو د ذبح کولو حق ورکړی، خو په دې حق کې د مهربانۍ او احسان امر يې کړی دی. رسول الله ﷺ فرمايي:

[وَإِذَا ذَبَحْتُمْ فَأَحْسِنُوا الذَّبْحَةَ، وَلْيُحِدَّ أَحَدُكُمْ شَفْرَتَهُ، وَلْيُرِحْ ذَبِيحَتَهُ] (الصنعاني. ۱٤۰۳ه ق ژباړه: ج٤ ص ٤۹۲) .ژباړه: کله چې تاسو ذبحه کوئ، نو په ذبح کولو کې مهرباني وکړئ، شفره مو تيره کړئ او خپلې ذبحې ته آرام ورکړئ.

۱. د ذبحې کولو اصول: فقهاوو د ذبح کولو په وخت کې ځيني اداب او اصول ټاکلي دي، چې د ځارويو سره د مهربانۍ او احترام ډاډ ورکوي. د امير المؤمنين عمر بن خطاب لخوا ويل شوي:

[من الإحسان للذبيحة أن لا تجر الذبيحة إلى من يذبحها]ژباړه: د ذبح کولو احسان دا دی، چې ځاروی د ذبح کولو ځای ته کش نه شي.

۲. د ذبح کولو په وخت د ځاروي تر مخ د چړې تيره کول منعه دي: فقهاوو ويلي، چې د ذبحې څخه مخکې بايدځاروي ته د چړې تېره کول ونه ښودل شي. د ابن عباس څخه روايت دی:

[مَرَّ رَسُولُ اللَّهِ، صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، عَلَى رَجُلٍ وَاضِعٍ رِجْلَهُ عَلَى صَفْحَةِ شَاةٍ، وَهُوَ يَحِدُّ شَفْرَتَهُ، وَهِيَ تَلْحَظُ إِلَيْهِ بِبَصَرِهَا، فَقَالَ: «أَفَلا قَبْلَ هَذَا، أَتُرِيدُ أَنْ تُمِيتَهَا مَوْتَتَيْنِ!؟] (المقدسي . ۲۰۰۰م .ج۱۲ ص١٥٤). ژباړه:رسول الله صلی الله علیه و سلم له یوه سړي تېر شو چې خپله پښه یې د پسه په غاړه ایښې وه او چاړه یې تېروله، او هغې په خپلو سترګو لیدله. نو رسول الله ﷺ ورته وویل: "ایا ته غواړې چې دا څاروی دوه ځلې ووژنې؟ ولې دې چاړه مخکې له دې تېره نه کړه!؟"

۳. د ذبح کولو په وخت کې د مهربانۍ او نرمۍ ترویج: رسول الله ﷺ د ذبح کولو په وخت کې د څارویو سره په نرمۍ او مهربانۍ چلند کولو سپارښتنه کړې، کله چې یوه کس د ذبحې لپاره یو پسه په زور کشاوه، نو رسول الله ﷺ وویل: [يَا جَزَّارُ سُقْهَا سُوقًا رَفِيقًا] الصنعاني(.۱٤٠۳. ج ۴ ص ۴۹۳). ژباړه: ای قصابه! په نرمۍ سره یې بوزه.

د څارويي د وژلو په حق کې بې ځایه سختي

اسلام انسان ته د هغو څارویو د وژنې اجازه ورکړې، چې زیان رسوي؛ لکه مضر سپی (لکه لیونی سپی)، زهري مار، تخریب کوونکی موږك او ورته نور. خو اسلام د دې وژلو اجازه هم په نرمه او انساني توګه ورکړې، رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایلي دي: [إن الله كتب الإحسان في كل شيء، فإذا قتلتم فأحسنوا القتلة] (ابن ماجه. ب تب ج ۲ ص ۱۰۵۸).

ژباړه: بېشکه الله تعالی په هر څه کې ښه چلند لازم کړی دی، نو کله چې تاسو وژنه کوئ، په ښه طریقه یې ترسره کړئ.

د میږیو لهسوځولو څخه منعه

د ابن مسعود رضي الله عنه څخه روایت دی چې وایي: موږ د رسول الله صلی الله علیه وسلم سره په یوه سفر کې وو، نو موږ د میږیو یوه ځاله وسوځوله. رسول الله صلی الله علیه وسلم وویل:[من حرق هذه؟] (ژباړه: څوك دی چې دا یې وسوځوله؟") موږ ورته وویل: موږ سوځولې ده. هغه وفرمایل:[إنه لا ينبغي أن يعذب بالنار إلا رب العالمين] (الشاشي. ۱٤۱۰ه ق. ج۱ ص ۳۲۰).

ژباړه: بېشکه یوازې رب العالمین ته ښایي چې د اور عذاب ورکړي.

د کربوړي وژنه

رسول الله صلی الله علیه وسلم د الوزغ (یوه زیان رسونکې خزنده) د وژلو امر کړی دی، خو په ښه توګه یې د وژلو لارښوونه کړې، یعنې په یوه ګوزار سره یې ووژنئ او له زیاتو ګوزارونو څخه ځان وساتئ. د ابو هریرة رضي الله عنه څخه روایت دی، چې رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل:[من قتل وزغة في أول ضربة فله كذا وكذا حسنة].

ژباړه: څوك چې الوزغ په لومړي ګوزار ووژني، هغه ته د فلاني مقدار ثواب دی.

په يوه روايت کې راځي:

[من قتل وزغا في أول ضربة كتبت له مائة حسنة، وفي الثانية دون ذلك، وفي الثالثة دون ذلك](النيسابوري. ب ت . ج٤ ص ١٧٥٨).

ژباړه: څوك چې الوزغ په لومړي ګوزار ووژني، هغه ته سل نيکی ليکل کيږي. په دويم ګوزار کې لږ څه کميږي او په دريیم ګوزار کې بيا تر دې هم کمې نيکی ليکل کيږي.

د سوارۍ په حق کې بې ځايه سختي او د هغې اسلامي قيودات

متن:[لِتَرْكَبُوهَا وَزِينَةً] الله تعالی څاروي د انسان د سفر او زينت لپاره مسخر کړي دي، خو دا حق مطلق نه دی. اسلامي شريعت داسې حدود او قيودات وضع کړي، چې د څاروي د حقونو رعايت وکړي او د هغه له ضرر څخه مخنيوی وکړي.

د څاروي د سوارۍ په اړه اړين حقونه

په اوږدو سفرونو کې څاروي ته بايد د ارام او رمه کولو اجازه ورکړل شي. په صحيح بخاري او مسلم کې د ابو هريرة رضي الله عنه څخه روايت دی، چې رسول الله صلی الله عليه وسلم وفرمايل:[إذا سافرتم في الخصب فأعطوا الإبل حظها من الأرض] (النسائي. ٢٠٠١. ج ٨ ص ١١١) . ژباړه: که په هغه ځمکه کې چې حاصل ورکوي سفر کوئ اوښانو ته د ځمکې خپله برخه ورکړئ.

امام نووي په "شرح صحيح مسلم" کې ليکلي:[معنى الحديث الحث على الرفق بالدواب، ومراعاة مصلحتها]

ژباړه: په دې حديث کې د څارويو سره نرمي او د هغوی د مصلحت رعايت کولو باندې ټينګار شوی دی.

په يوه څاروي باندې د دريو کسانو سپرېدلو منعه

په اسلام کې په يوه څاروي باندې د دريو کسانو سپرېدل منع دي.په الطبراني کې د جابر رضي الله عنه روايت دی، چې رسول الله صلی الله عليه وسلم وفرمايل:

[نهى رسول الله صلى الله عليه وسلم أن يركب ثلاثة على دابة](الطبراني. ب ت، ج ٧ ص ٢٨٧) . ژباړه: رسول الله صلی الله عليه وسلم. په يوه څاروي ددريو کسانو د سپرېدو نهې کړې ده.

[يحمل ما ورد في الزجر من ذلك على ما إذا كانت الدابة غير مطيقة].

ژباړه: دا حکم د هغو څارويو لپاره دی، چې د دريو کسانو وزن نه شيزغملی.

په څاروي د پورته کېدو او د هغه د څورولو منعه

په شریعت کې په څاروي باندې پورته کېدل او هغه څورول منع دي.

په سنن ابو داود کې روایت دی، چې رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل: [إیاکم أن تتخذوا ظهور دوابکم منابر] (البیهقي. ۲۰۰۳م. ج ۵ ص ۴۱۸). ژباړه: د څاروي شاټ د منبر په څېر مه کاروئ.

سهیل بن الحنظلیه وایي:[مر رسول الله صلی الله علیه وسلم ببعیر قد لصق ظهره ببطنه فقال: اتقوا الله في هذه البهائم فارکبوها صالحة](ابن خزیمه. ب ت. ج ۴ ص ۱۴۳).

ژباړه: رسول الله صلی الله علیه وسلم د یوه اوښ د څنګ تېر شو، چې شا یې له خېټې سره نښتې وه، ویې فرمایل: د دې څارویو په اړه له الله وېره وکړئ، په هغه په نرمۍ سره سپاره شئ.")

په هغو څارویو سپرېدل، چې د سپرېدو لپاره نه دي پیدا شوي

قاضي ابو بکر بن العربي لیکلي:[لا خلاف في أن البقر لا یجوز أن یحمل علیها].

ژباړه: په دې کې هېڅ اختلاف نشته، چې غواګانې باید د سپرېدو لپاره ونه کارول شي، ځکه چې هغوی د دې وړتیا نه لري.

د ضرر رسوونکو قیدونو کارونه

په صحیح حدیث کې راغلي، چې رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل:[لا یبقین في رقبة بعیر قلادة من وتر إلا قطعت] (مالك بن انس. ۲۰۰٤م . ج۵ ص ۱۳۷۱). ژباړه: د اوښ په غاړه کې داسې قلاده مه پرېږدئ، چې هغه ته زیان ورسوي. ځینې علماء په دې حدیث کې په څاروي د رحم ټینګار کوي او وایي چې دا ډول قیدونه د څاروي د اختناق او تکلیف سبب ګرځي.

لاس ته راوړنې

۱. اسلام د نرمۍ او رفق دین دی. اسلام په ټولو چارو کې د نرمۍ او مهربانۍ اصول شامل کړي دي.
۲. قرآن کریم څارویو ته په ښه سترګه ګوري. په قرآن کریم کې ځینې سورتونه د څارویو په نوم نومول شوي دي، لکه: البقره، الأنعام، النحل، النمل، العنکبوت او الفیل.
۳. اسلام د انسان ترڅنګ څارویو ته مهم ځای ورکوي او د هغوی عزت کول اړین بولي.
۴. قرآن کریم د ځینو څارویو ستاینه کړې ده لکه اس، چرګ او اوښ.
۵. د بار وړلو او سورلۍ په حق کې باید د څارویو مراعات و شي او له ډېر بار نه چې توان یې نه لرې ډډه وشي.
٦. د څارویو خوراک او څښاک ته باید پوره پاملرنه وشي.

مناقشه

په اسلام کې د څارویو د حقونو په اړه ځانګړې لارښوونې شته او د هغوی سره د ښه چلند او توان په پام کې نیولو باندې ټینګار شوی دی.

په یوه حیوان د دریو کسانو سپرېدل یو مسله ده، چې په اړه یې د علماوو ترمنځ اختلاف موجود دی.

امام نووي په خپل کتاب "المجموع شرح المهذب" کې د دې موضوع په اړه بحث کړی دی. هغه لیکي:

"که درې کسان په یوه څاروي سپرېږي او دې څاروي ته ضرر رسوي، نو دا منع ده؛ ځکه چې دې څاروي ته زیان رسوي"(النووي.۱۹۹۷. ج ۹ ص ۳۸۲) .

ابن قدامه په خپل کتاب "المغني"کې دې مسلې ته اشاره کړې ده. هغه وایي:

"که یو څاروی د دریو کسانو وزن نه شي زغملی اودوی پرې سپرېږي، نو دا ناروا ده؛ ځکه چې دې څاروي ته زیان رسوي (ابن قدامه. ۱۹۹۷. ج ۹ ص ۳۸۲).

ابن تیمیه په خپل کتاب "مجموع الفتاوي"کې دې موضوع ته اشاره کړې ده. هغه لیکي:

"که څاروی د دریو کسانو وزن زغملی شي او زیان نه ورته رسیږي، نو دا جایز دی؛ خو که زیان ورته رسیږي، نو دا منع ده) "(ابن تیمیة. ۲۰۰۴. ج ۳۱ ص ۲۳).

په دې مسله کې د علماوو ترمنځ اختلاف شته، خو عمومي اصل دا دی چې که درې کسان په یوه څاروي سپرېږي او دې څاروي ته زیان رسوي، نو دا منع ده؛ خو که څاروی پیاوړی وي اوزیان نه ورته رسیږي، نو جایز دی.

پایلې

۱. په اسلام کې د څارویو حقونه ځانګړې ارزښت لري او د هغوی سره د ښه چلند په اړه روښانه لارښوونې شته.
۲. اسلام مسلمانانو ته امر کوي، چې له څارویو سره په رحم او شفقت چلند وکړي. اسلام د څارویو د ښې پالنې او د هغوی د اړتیاوو په پوره کولو ټینګار کوي. که څوک څاروی ساتي، نو مکلف دی چې هغه ته خواړه او اوبه ورکړي او د روغتیا خیال یې ساتي.
۳. څاروي ژوند کول غواړي او د ژوند درناوی یې‌باید وشي. د هغوی د ژوند اخیستل یوازې هغه وخت روا دی، چې د خوراك لپاره وي یا بل مشروع دلیل ولري. اسلام څارویو ته د بې ضرورته زیان رسول سخت منع کړې ده.
۴. د ساعت تېرۍ لپاره د څارویو ځورول حرام دی.

۵. اسلام انسانانو ته لارښوونه کوي، چې د څارويو لپاره چاپېريال جوړ کړي. د څړځايونو ساتنه او د هغوی د ژوند د چاپېریال خرابول ناروا دي.
٦. په اسلام کې د څارويو د حقونو اصول د رحم، عدالت او مسؤوليت پر بنسټ ولاړ دي. دا اصول نه يوازې د څارويو حقونه خوندي کوي؛ بلکې د انسانانو په اخلاقو کې هم ښه والی راولي. د اسلامي ښوونې مورد ته دا راښيي، چې ټول مخلوقات د الله تعالی له لوري پيدا شوي او له هغوی سره بايد په مهربانۍ چلند وشي.

اخځليکونه

ابن تيميه، ا. (۲۰۰۴م). *مجموع الفتاوی*. مجمع الملك فهد، مدينه، سعودي عربستان.

الإسفراييني، ي. (۱۹۹۸م). *المستخرج علي صحيح مسلم*. دار المعرفة، بيروت.

البخاري، م. (۱٤۲۲هـ، ق). *الجامع المسند الصحيح المختصر من أمور رسول الله صلى الله عليه وسلم وسننه وأيامه = صحيح البخاري*. دار طوق النجاة.

الترمذي، م. (۱۹۷٥). *سنن الترمذي*.شركة مكتبة ومطبعة مصطفى البابي الحلبي.

الخراساني، ا. (۱٤۲٤ هـ). *السنن الكبرى*. دار الكتب العلمية، بيروت.

السجستاني، س. (ب ت). *سنن أبي داود*. المكتبة العصرية، صيدا، بيروت.

الشاشي، ه. (۱٤۱۰ه ق). *المسند للشاشي*. مكتبة العلوم والحكم، المدينة المنورة.

الشيباني، ا. (۲۰۰۱ م). *مسند الإمام أحمد*. مؤسسة الرسالة.

الطبراني، س. (ب ت). *المعجم الكبير*. مكتبة ابن تيمية، القاهرة.

الصنعاني، ع. (۱٤۰۳)، *المصنف*. المجلس العلمي- الهند، المكتب الإسلامي، بيروت،

الطبراني، س.(ب ت). *المعجم الأوسط*. دار الحرمين، القاهرة.

الطحاوي، م. (۱٤۱٥ هـ). *شرح مشكل الآثار*. مؤسسة الرسالة.

الطيالسي، س. (۱۹۹۹ م). *مسندالطيالسى*. دار هجر، مصر.

العبسي، ع. (۱۹۹۷م). *مسند ابن أبي شيبة*. دار الوطن، الرياض.

القزويني، ع. (ب ت). *سنن ابن ماجه، دار إحياء الكتب العربية*، فيصل عيسى البابي الحلبي.

المتقي الهندي، ع. (۱۹۸۱م).*كنزالعمال فى سنن الأقوال والأفعال*.مؤسسة الرسالة.

المدني، م. (۲۰۰٤ م). *الموطأ*. مؤسسة زايد بن سلطان آل نهيان للأعمال الخيرية والإنسانية، أبو ظبي، الإمارات.

المقدسي، ع. (۱۹۹۷). *المغني*. دار عالم الكتب، رياض، سعودي عربستان.

الموصلى، ا. (۱۹۸٤م). *مسند أبي يعلى*. دار المأمون للتراث، دمشق.

النسائي، ا، (۲۰۰۱م). *السنن الكبرى*. مؤسسة الرسالة – بيروت

نووی، ی. (۱۹۹۷). *المجموع شرح المهذب*. دار الفكر، بيروت، لبنان.

نووي،ی. (۱۳۹۲). *المنهاج شرح صحيح مسلم بن الحجاج* دار إحياء التراث العربي، بيروت.

النيسابوري، م. (ب ت). *المسند الصحيح المختصر بنقل العدل عن العدل إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم*. دار إحياء التراث العربي، بيروت.

النيسابوري، م. (ب ت). *صحيح ابن خزيمة*. المكتب الإسلامي – بيروت.